

# עיתון

• חברה • בקורת • תיאורן • אומות •

שנה 70 • גיליון 149 • סוף חורף • י"ז 1992 • 12 ש"ח

## ספרות ישראלית

## שאינה נכתבת

## בעברית

זיה שמיר על יונת רמז; מרית אובדין על "לקוח הרעים"; יפה ברלוביץ על דמות הערבי בספרות העברית; חיים מרגל על ארנסט אומברד; יוסף זיסמן: מבלר; אפרים באך: ברק מרומן.

טובי לין קמניץ, אלי אלון, מאיר ספי שפר, סימור מ"ן, ארנה קשתן, עוריאל קאמנו, לאה גלומן, הדבה כספי, נתן גרוס, שמואל שחל, אביב עקרון, צביקה שטרנפלד, ליאור שטרנברג

# "קפצנו אל הים"

**החלטה הנעשית המנוגדת**  
היא אנטילוניא בעריכת אהוד כ"צור, ובה שמעיה שיר פורס שנינים האחד העברי והשאלה העברית, כפי שהם בעני השופר היו הדי מראשית הספרות הארץ-ישראלית ועד ימינו. הספר הראשון הוא סדר שור של משה סמילנסקי – "ליסיה" (1906), שניסס על העצמה והתעוררות מוח מפי חוריה ערבייה והשפעה ההומניסט והנאור, והספיק הספיק הוא סמירה של ש. שפרה – "ליל הנדי" (1906), התרחקת על לירות אבודה, אי שית וארץ-ישראלית, שהפסד עם העולם הערבי הספיק בה וברם של סדר ואק ויטקה מעבר להתחייבות לאומית אי שבויה. בין שני מוסמים אלה, כמות של כמעט תשעים שנה, אנו מתוודעים אל ייצוגים ספרותיים שונים, המרחיקים בהתמחותם מין חקר הספרותי והעיוני לגלגלי של טעם קונטראפולטי: זה: סיפוריהם של כ"צור, שפי שטיינברג (שנות ה-20), אסתר ראב (שנות ה-30), צנור, יחור ומנח (שנות ה-40), וכך על עשור ההעצמה הארץ-ישראלית, הפ סיכולוגית והפואטית בנור, עד ימינו אנו.

כאן יש לעצן, שספרים אלה מרחיקים לא חומר קריאה אלא גם אילוסטרציה ליהיה שפתם כ"צור ב"מבוא הקריקס, על פי חיה זו ניתן להבין, שפע כל הרצון ליישם את המסורת היהודי-הערבי בארץ-ישראל, זה כססך טרגי, שבו הפי תכנון של הדרום כהספואה ארץ-ישראלית כנאח, שכל עליו התקרב, נעמק חן, את הפער, הבלתי-אפשרי כל כך ליהודי, ואכן, לא כבדי מרכז כ"צור את מידת האילוסטרציה הספרותית בידי ספרות יעקב שטיינברג "החני מחפצות" (1927), סיפור קצר, אפיוני ונכסח זה, מייצג בצורה ארכיטיפית ממש את מהות ההסתבכות, הידית, שבי עמים אחרים ונאבק על אותה כבדת ארץ, וזעזועי אחר מהם מבקש להסב את נעצונו האלמנטרי-המרחיקים, המערים בניגוד לנעצונו של השני, אפוא, על פי סיפור זה, בורח מפני של דבר השומר הערבי, ובהתמודדותו עם החלקן היהודי על הגדלה הקצונה בחצר הקבוצה, הוא משאיר אותה לו (שטיינברג כנאח אלה זה – "אבן השתייה", כמסמדת מן התרבות היהודית והמסולמלת לאבן-ישראל שספנה עשויה להיכר מולדת זו או זו, כמו אבן-השתייה שירדלים שבי שור באת-הקדש והמגורים-שספנה, שספנה נבאר העולם), והנה, למרות מנותה של השמר הערבי והמסולמלת הקבוצה על "אבן השתייה", לא שש החלקן היהודי לעצמו. לחפן, מנסה הערבי כאן מנבירה זו את רגשותיו ואת-הרגשות לבני מולדת נכפסת זו, מולדת, בה הוא חושש והוא, ומתחיל ליהיה חלש, מפוקח את עמ'הארץ השני, ומכירת אותו למעמד של זה, והחלפתו תעשה פסימי שאלה של פסקות ויכוח, מעצית נעל

עיון בעמודותיה של הספרות העברית לגבי השאלה הערבית

ביחס אל היהודי, היא תחושה של שנאה ורעיונות הערבי הוא ארץ-ישראלי הוא היהודי בא לרחוק את רגליו; לשיכן יקשו הערבי כל אמצעי כדי להתנער מן היהודי ונאמרו פלישתו לכאן, את הנישה הוא ייצג יוסף חיים בורג (שעלה לארץ ב-1909), שהבע מהיהודי להיות מסוכת מספיק ולרעה, שאם הוא נכנס לתרחקה הציונית של חורו לעצן ויישוב הארץ, עליו להיות מוכן גם לקראת מאבק אלים ובלי מוסק עם הערבי, מאידך, בורג לא נגמ מרצון יישוב הארץ לפרות תחיות קרדת זו, טיעונו היה כי גורלו של היהודי באשר הוא, הוא המיד להתנתק מפני הנוי המסוכל לתורו. בעלה המרחיק-האפואטי היה זה ההגונות בעל הרויט ופסני האנטיסמיט העצרת, בארץ – חתיה זו התגוננת מפני הנוי הערבי והעצרת המוסלמית.

הקריה זו על שלוש גישותיו, נוחה מאד פכיתיה המסכות ולא כל כך במחיתה וירקטית נשאר אנטולוגיה מוידעת לטעם גם חומר לימוד בחינות כחי הספר ההיסטוריה, עם זאת, אין אף וירקט, לדעתו, לבנה הרומנטית של הערבי, ובזכור זו וסקרחה מבערבת החי-שיבתיה המסורתיים של מתיישבי העלייה הראשונה (וביניהם סמילנסקי).

על פי מסכמה שהתקבלה בחקר העלייה הראשונה, ואשר גם כ"צור שוקף לה, נוצרה תדמית הרדיקלית לדמות של המתיישב הראשון, לפיה הוא יהודי נאיבי ורומנטי, אשר החפן הציוני האנטיסמי הפקד אותו מכל איוון ריאליסטי, ובמו לפתקם שמתכשך באדוות ובמיתוסים, מתקדם ליהודי ארץ-ישראלית לדימיון על אף המציאות המסוכססת, ולא ויה, אופייה העלייה הראשונה, כמו זאב יעבן, "הורשע ברלי", שמש סמילנסקי, ואחרים, היו את המציאות ארץ-ישראלית של העלייה הראשונה באכזבולטניות כחתי-פוסקס.

כשהם מישללים בין החפן לבין הקריקס הסימולטון זו כוחה יפה גם לבני השאלה הערבית ויוסי ירדש-עריב, שמכחישים להם מקשים ללמוד את הערבי כאמצעי להתמודדות בארץ כפי שחיו כאן האי-בה (בזכור, סיפסת חוריה היתה: חרש ישיב קריקס, וקדם זה התקבל כל השאר בהגותם המכחישים של הערבי, כי הכנות אחרים, ביער, ורך האחרות, כבעלי העסקה היהודית וארץ-ישראלית של מוס האנח ה-19, הם נחשבים בשטח נפש מן העיון והתחשלות של הערבי, החיובי להבחין גושן שקר (בפרק "דיוקן חילי" דפים 216-217) ובכ"צור מן "השפעות

פי מבחר של כ"צור, לא רק את סיפוריהם של בורג ועונן בהקפסה של טרום-המדינה, או של יחיה, יהושע ועזר, בראשית המדינה, אלא גם את סיפוריהם של סמי מיכאל ויעקב בוצין בשנות הייסוד-30. מאידך נראה, שיחסיים ריאליסטיים אלה הלו וירדש-עריב את עצמם במשך השנים עד כדי כך שהערבי הפך לחלק מהותה הישראלית שלנו, כפי שאנחנו מסכו לחלק מהותה שלו. בעלים אחרות, מעקב אחר ההסתבחות של דמות הערבי בספרות העברית, מראה לנו באמצעות מבחר זה, כי דמות הערבי היא לא אנטולוגיה לדמות היהודי, ולא אלוטנטיבה למערכת סימולטנית מנותת של הויה הישראלית; ההסתבחותה של דמות הערבי בספרות העברית, היא חת-פחתונה שלנו, המלמדת אותנו על עצמנו – כעם וכיהודי.

חיה זו של כ"צור היא, כאמור, מוצל יצא מתחוך ההיסטוריה שהוא בנה על פי הספרות ההיסטורית שלו לגביה. על מן פרסות זו, החפנו בראשית ההיסטוריה כן שלוש גישות עיוניות ביחס אל הערבי, הגישה הרומנטית, המיינטינה אל בני העלייה הראשונה, ואשר המיתוסים אשכנזים אל ספרותם (כמו מידת המסאז השמי המשותף ליהודי ולערבי, מיתוס הערבי הקשקש את הרבות אבותיו, או מיתוס המסתבכותם של צאצאי היהודים והקדמונים כאן, ואחרים), עורר אותם לא רק להידמות לערבי כ"צור, אלא גם לחפש ררך לחי שיתוף וקרבה עמו (הגישה של סמילנסקי).

דמותם האנטיסמית (האנטיסמית יחור), שראי שית גישותיה בעליות הראשונות (דוגמת ישראל בלקיט, ר' בנימין, ועיסותה הפר-גמט החד-שטעף מכין שנות ה-30 תחילת ה-40) נעל יד יתנן ונעש וגב. חורן, מרביט על כיוון פ'שטי; כיוון זה לא עוד קריסת אבנתה בין ישות יהודית בצד ישות ערבית (חך שיתוף פעולה עיונית), אלא ישות יהודית-ערבית אחת שסיפנה השלישי והתרבותי הוא (העברית) וכן כוחו ר' בנימין 1901 (במאמרו "משא ערבי"); "ירשכבר הימים יחיה (הערבי, י.ב.), כאחר מאתך ולא נדע כי אל קרבן, את בניך תיתן לו ולקחת מבניו, ויבוא דם כיבורי ברוך, והלכת הלך נגדו, ופצא מין את פיה ויהי מין אחר."

הגישה העליונית היא הגישה הפסימית, הדוחה כל אפשרות למערכת יחסיים תקינה בין היהודי לערבי, גישה זו מניחה מראש, שהתחושה האחת המונעת את הערבי

אהוד כ"צור (עורך): כמולדת הגענונים המנוגדים/הערבי ספרות העברית, מבחר סיפורים ומבוא; מבחר ספרותנו לעם (עורכת הסדרה ש. שפרה); הוצאת זמורה ביתן / מוצרם הסופרים; חל-אביב 1992: 291 עמ'.



לא נמצאה

במושב עשרות

שנים ספרות

עברית שתחוחה

מורשת לעמדת

של סמילנסקי

המאזרח

המסוק

והביקורת

המוקיע את

עיוותיה של

החברה הערבית

ועל החברה

היהודית כחאת

חיוסם על כלל הערבי, יב.) לא קלה היא כלל וכלל. אין לשכות שיש להן עסק עם עם מרואינים אצלם או מועצות מיניסטרים מרואינים, זה טבעו: אם יחוש לך כזה — יקבע לך וישמור את שגרתו כך, ואף זאת... לשקר, לרמות, להשגות חשודים קשים ולהעליל עלילות אלה — הן עבירות שהחוק הערבי רשע בהן בעיניו. ונשקף לך התפתחות בקרב ההגות הערבית — שגרה כביכול יהודית, השגות הללו — אנטישמיות, סמילנסקי כמורד, שלא כמו ברנד באיטליה (אחריה) מכיר את הערבי לפני ולמנים, וכן הוא גם מצוי אותו בכל וכלי שרץ, אבל למרות שהוא משרשם דיוקן שלילי וסורעני כל כך, ולמרות שהוא מרדניש את הזכות, הווייתו והכנות הגנוריים, הוא עדיין בכל זאת להקשר יהודי מהו. יואף על פי כן מורדיותו או לגשון נשן בינו וביןנו, ואף על פי כן יכולים אנו לגשור את הגשם הזה.

מורד לנצח, שלאור ברנד גלויים וקשים אלה, לא מתקבל דוג סמילנסקי כדומיננטי קין נאכיו או כמפייסט אומני, סמילנסקי הוא איש המציאות המורית והיאלקטית (לא פחות מאשר ברנד), אבל אם המוריות של ברנד היתה הכבת חומות, ללא כל רצון או סקטיות להכיר את הערבי, לרבר בשמותו ולהרבות עיניו, סמילנסקי (נצחית, מצנצם באור לבן, סקטיות לעם הארץ, יורב בשטח והתהלך ככפריהם), מצוי

מדיניות של שכירות חומות, התקבוצות והירבויות, לשיקן אין להגיע, לדעת, את היחס לטאלה הערבית (מחולות הרא" שנותן, ורן המדינה הברדן ועד מלחמת השחרור, בין העמדה "הרומנטית" של "על מרדנים" (נחמה סמילנסקי), לבין העמדה המציאותית של "הר נש" (נחמה ברנד), למינו שתי עמדות מפותחות מר" מדיניות המנהלות שיש ויש עם "מדיניות המציאות", אלא שאת האחת מורידה המהירות של אימה ויטוס, ואת השנייה מורידה מדיניות של אומץ לב והנהגה. ואכן, אם לעקוב אחר ההיסטוריה של יחסי יהודים-ערבים במסורת, כפי שעיקר אחריה בן-עזר, נראה שכולנו תלמידים של ברנד, שבעמוד לעמוד הנבחר את ההיסטוריה והמסורת מאחוריה: כך ארץ-ישראל העובדת שהתעלפה מהערבי — החל מברל כעלמן (שבין שפעת סחבי ניתן למצוא ההיסטוריה מבעד לשאלה הערבית) ועד גולדה מאיר (שעמדה שאין עם פלשתינאים); וכן ארץ-ישראל השלמה שבעמדה ומאחוריה את דמות הערבי לכדי "כל העולם נגדנו", לשיקן, לא בברד, פשוטות המדיניות הברדית את היחסים ביטוריים של עמם עד ריפויאל שלי"י, ולא בברד, מסיביים להיחל מהערבי, עם כל היסטוריה הנבאית שהמדינה מתגוררת בו (כמו "המבאב" ליוחנס, מאריך, לא נמצאה במשך עשרות שנים ספרות עברית שתחורה מרמזה לעמדתו של סמילנסקי; לא הספרות הכנענית המילטנטית, ולא

הספרות הסבה על חסא בהאשמות עצמיות ובחוסר-ראייה (כפי "השכח" ליהודי, ויעד חודו של ברנד" לאורמן), נראה שרק עם יצירות כמו ספי מיכאל ("חומות", "השחרור", "הרומנטיות" ודוד גרונסון "החשן הערבי", "נחמים נמקדים", שנישם אל העמדה הערבי ישירה ופתוחה — כדורבן ערבית המנהלים ריאליזם עם אלה ששעבר לחומה — אסתר דרבר על המסן, לא המסן לסמילנסקי המוקדם, שנישמו לבני-ערב ארץ אנטרופולוגית מר-לקלוסיטית (דוגמת "לטימה" שהובאה באנתולוגיה זו), אלא סמילנסקי המאוחר, המסוק והביקורת, ומוקיע את עיוותיה של החברה הערבית ועל החברה היהודית כאחת (מאשרי בחומות: "יבד ערב בין מולטיקו למאסיקה"). עם זאת, יש לברך על אנתולוגיה זו, שסוף סוף, אחרי ארבעים וארבע שנות מרד, רימזה לראשונה את דמות הערבי כדיון פתוח, אירואלוני והיסטורי — דיון המלמה אותו, כדי שלמנו לעיל, כבר למעלה ממאה שנות ספרות ארץ-ישראלית. מרדנים לעומן ברנדו הערבי במקורותיהם ספרותיים-אקטואליים של כאן ועכשיו, של מנקיטות מחקרית של חקופה זו או אחרת, הירמשה של אנוני לגויה זו מה תקופה והיוקת לאורך כל ההיסטוריה-הישראלית כקונסטקסט הספרותי שלה, כקונסטקסט הקמפוס של ההנהגה בעבר לבדו שיש וישיה ספרה, ומסייע להבנת במסופקטיבות משולבות. ■

ספי שפר

וזו תכליתו

זהו תכליתו —

שאשאל מי היה האיש המבין

על גופי, עיקר

קצירי השעשוע: לשון

ספרה האנושי בקרנות

נושאים, נקודות וכלי רבב קשנים

אחרים, האם נראה את

מפיקים חרף אסון שבאו

סמקו את ערף

שקשקה הם הולכים

רסי (שאשאל)

הפנים האלה שבעולם עושים,

חושבים ונחשבים מיהם

מחוקקים כמסכות מיהם

ומה הם אומרים מאחורי כל זה

ואם מסתתר.

חולצת קי יושבת על ערפי

בשאי משתקרת אל חוף הסקו

הסם הנה, כל הים הסם הנה,

עשב קולב נובל

הערך כמות רבלי בשאי קרחוב

החלפת מוקדלות לסקדרון וגם

זו תכליתו

כנפי לויתן

לשואף ספיט עכב עכב, שחור כלב,

ומסנן בקלי קטן

נבזיים ונבזים, אני

בקופה ששית

שם רחבת-ספרא ואשליה

חטת לעולם רקמות. קרמי: עקמה

לרדק, ועל רזה,

רובן נשק על ברדקי, אלי

וקם סתם — 3000 סטרים

מבא, נמוך שש קומות

מקום מנקבות הקרן —

מקפסל פתאם קנזי לרדן

בגבה הסלון

ספיט עכבנים מאחרי זה בנה, אסר כבד

רשמי כנפי לרדן

בקפוח ונבו הסרוב

עוקמה, ושיעור הטלה על כרבי

כס, ושיעור קנזי גם

חופש שתי ציפרים

חפש שתי עפרים

איו יומר חפש

מספור קמת.

שכבתי לישון בקום פתות

השכבתי בסתולמות עוקמים כבד חפרים:

קרבה מנוף אסר.

איו ששקטות יש לאינסוף הלום

אסר לך אינסוף הלום אסר —

עשות כבד שרשק כפנינו יער

מפנינו גליות כבד קלסן, כבד ששכל.

פשתניו, לרבר.

לוקר: הלום ראשון, הלום שני

כמו מיהים גם לום גם

כמו אומרים: שני חפש

ארבע קנזים לאסר